

**СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

СИЛАБУС

ОСНОВИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Ступінь вищої освіти:	перший (бакалаврський)
Галузь знань:	03 Гуманітарні науки
Спеціальність:	034 Культурологія
Освітньо-професійна програма:	Культурологія
Освітня кваліфікація:	Бакалавр культурології
Професійна кваліфікація:	Фахівець з аналітики культури та креативних індустрій

ЗАТВЕРДЖЕНО

Протокол

засідання кафедри культурології

№ 1 від «3» вересня 2020 р.

ЛУЦЬК – 2020

I. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни
Денна / заочна форма навчання	Галузь знань: 03 Гуманітарні науки Спеціальність: 034 Культурологія Освітня програма: Культурологія Освітній рівень: Бакалавр	Вибіркова
Кількість годин / кредитів 180/6		Рік навчання – 4 курс
		Семестр - 8 семестр
		Лекції – 34 год.
ІНДЗ: є		Практичні (семінарські) – 34 год.
		Самостійна робота – 102 год.
		Консультації – 10 год.
		Форма контролю: залік
Мова навчання		Українська

II. Інформація про викладача

Прізвище, ім'я та по батькові: **Бондарук Сергій Олексійович**

Науковий ступінь: **кандидат філософських наук**

Вчене звання: **доцент**

Посада: **доцент кафедри культурології**

Контактна інформація: моб. тел. 0501011453, 068 8997343,

ел. адреса: sbondaruk1@gmail.com

Дні занять: лютий-червень 2021

З розкладом можна ознайомитись на офіційному сайті СНУ ім.Лесі Українки, зокрема за посиланням

<https://vnu.edu.ua/uk/articles/testoviy-dostup-case-files-collection>

III. Опис дисципліни

1. АНОТАЦІЯ КУРСУ

Курс «Основи громадянської культури» являє собою складову підготовки бакалаврів зі спеціальності 034 "Культурологія". Предметом вивчення навчальної дисципліни є сучасні політико-культурологічні ідеї та демократичні цінності, які лежать в основі громадянської культури сучасної особистості.

Вивчення курсу передбачає є оволодіння студентами основних понять і принципів

демократичної теорії громадянського суспільства, розумінні витоків, етапів становлення демократії, її структури та сучасного стану її розвитку, виховання в них високого рівня політичної та громадянської культури, вироблення світоглядних передумов для розуміння своєї ролі у демократичних процесах, усвідомлення себе суб'єктом громадянського суспільства.

2. Мета і завдання навчальної дисципліни.

Метою викладання навчальної дисципліни “Основи громадянської культури” є надання студентіві основ знань, які допоможуть краще розуміти загальні засади демократичного процесу, будуть сприяти формуванню у студентів розуміння принципів взаємовідносин між правовою державою і суспільством, а також – формувати неприйняття недемократичних форм політичного життя та виховувати високий рівень громадянської культури активістського типу.

Основними завданнями вивчення дисципліни “Основи громадянської культури” є: допомогти студентам в оволодінні основними поняттями й принципами демократичної теорії, розумінні витоків, етапів становлення демократії, її структури та сучасного стану її розвитку, виховання в них високого рівня політичної та громадянської культури, вироблення у студентів світоглядних передумов для розуміння своєї ролі у демократичних процесах, усвідомлення себе суб'єктом громадянського суспільства.

3. Результати навчання (компетентності).

Впродовж вивчення навчальної дисципліни у студентів формуються наступні професійні загальні компетенції (ЗК).

ЗК 5. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК 6. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК 8. Здатність працювати в команді.

ЗК 11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

ЗК 12. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахові компетенції (ФК)

ФК 5. Здатність використовувати різноманітні джерела інформації та методологічний апарат культурології для виявлення, аналізу культурних потреб суспільства.

ФК 6. Здатність аналізувати культурну політику в інституціях різних рівнів.

ФК 7. Здатність обґрунтовувати рішення щодо врегулювання відносин у сфері культури на основі розуміння специфіки соціокультурних процесів.

ФК 10. Здатність популяризувати знання про культуру та поширювати інформацію культурологічного змісту використовуючи сучасні інформаційні, комунікативні засоби та візуальні технології.

ФК 12. Здатність дотримуватися стандартів професійної етики та міжкультурної комунікації. Здатність до критичного усвідомлення варіативності культурологічних знань та навичок відповідно до завдань та специфіки конкретної ситуації і соціокультурних умов.

ФК 15. Здатність до пошуку інноваційних способів розв'язання актуальних суспільних проблем на основі системного розуміння розмаїття культурних норм та специфіки актуальних соціокультурних процесів.

А також досягаються визначені Освітньою програмою **програмні результати навчання (ПРН):**

ПРН 16. Визначати, формулювати та аргументувати власну громадянську та професійну позицію щодо актуальних суспільних питань.

ПРН 17. Враховувати у фаховій діяльності соціальні, вікові, релігійні, етнічні, гендерні особливості, сприяти розумінню і толерантному ставленню до них.

У контексті формування вищезазначених професійних компетентностей, студенти будуть обізнані у таких питаннях:

- основні теми, категорії курсу, термінологічні визначення;
- поняття громадянської культури та її типологія;
- особливості підходів до розуміння демократії та її сутність,
- ідеали і принципи демократії,
- конституційні гарантії прав і свобод людини,
- зміст і сутність громадянського суспільства,
- розуміти роль держави за умов демократії,
- роль громадян у демократичному політичному процесі.

А також навчаться:

- практично застосовувати теоретичні знання до аналізу складних явищ внутрішньополітичного життя в країні
- адекватно реагувати на різні події суспільно-політичного життя,
- формувати свідому громадянську позицію з різних проблем,
- відрізнити факти демократичного характеру від недемократичних подій,
- орієнтуватися на цінності, засновані на загальнолюдських цивілізаційних критеріях.

5. Структура навчальної дисципліни.

Назви змістових модулів і тем	Усього	Кількість годин					
		у тому числі					
		Лекц.	Практ. (Семін).	Лаб.	Конс	Сам. Роб.	*Форма контролю / Бали
1	2	3	4	5	6	7	8
Змістовний модуль 1.							
Тема 1. Поняття громадянського суспільства. Громадянська культура.	21	4	4		1	12	РМГ/4
Тема 2. Основні цінності сучасної демократії.	21	4	4		1	12	РМГ/4
Тема 3. Виникнення та розвиток демократії в світі.	21	4	4		1	12	РМГ/4
Тема 4. Принципи організації та функціонування влади.	21	4	4		1	12	РМГ/4
Модульна контрольна робота							МКР/30
Разом за змістовим модулем 1	84	16	16		4	48	46
Змістовий модуль 2.							
Тема 5. Проблеми становлення громадянського суспільства и	21	4	4		1	12	РМГ /4
Тема 6. Політичні партії та виборчий процес; проблема ролі громадян	21	4	4		1	12	РМГ/4
Тема 7. ЗМІ та медіа в демократичних процесах.	25	4	4		2	15	ДС /4
Тема 8. Демократія і проблеми культурного розмаїття	29	6	6		2	15	ДС/6
Модульна контрольна робота							МКР/30
Разом за змістовим модулем 2	96	18	18		6	54	48
Індивідуальне навчально-дослідне завдання							ІНДЗ / 6
Усього годин	180	34	34		10	102	100

*Форма контролю: ДС – дискусія, РМГ – робота в малих групах, МКР– модульна контрольна робота, Р – реферат, або ж аналітичне есе.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ З КУРСУ «Основи громадянської культури»

Програмою курсу передбачається індивідуальне науково-дослідне завдання, яке виконується на основі засвоєння певного змістового модулю або змісту навчального курсу в цілому. Мета такого завдання полягає у систематизації, закріпленні, поглибленні теоретичних знань та застосування їх при вирішенні дослідницьких завдань. Студентам пропонуються на вибір для дослідження та аналізу найбільш значимі питання курсу, зокрема, з переліку тем для рефератів, які містяться після кожного семінару. Автор має продемонструвати рівень фахової кваліфікації, ерудиції, а також володіння методикою та

методологією культурологічного дослідження в ході аналізу обраної філософсько-історичної парадигми. Виконання завдання покликане сприяти підвищенню рівня інтелектуальної та дослідницької культури, більш глибокому осмисленню закономірностей, становлення та еволюції людства, засвоєння необхідних форм та методів науково-практичної діяльності, розвитку творчого мислення.

Завдання пропонується у формі написання творчої роботи (есе), яка повинна мати концептуальний характер і вирізнятися самобутнім авторським підходом до теми. На високу оцінку може претендувати робота, яка містить власний погляд на проблему, відзначається логічністю і переконливістю аргументації, конкретними прикладами і пов'язана із сучасним життям.

Робота повинна містити план, обґрунтування вибору теми, логічний виклад матеріалу, концептуальні висновки і список використаної літератури. Орієнтовний обсяг такої роботи – 10-15 сторінок.

Орієнтовна тематика ІНДЗ

1. Громадянське суспільство і його сучасне розуміння
2. Типи громадянської культури.
3. Інститути громадянського суспільства
4. Виникнення і зміст демократії.
5. Особливості сучасної демократії .
6. Аспекти і різновиди демократії.
7. «Природність» демократії.
8. Передумови демократії.
9. Класифікація передумов демократії.
10. Економічні передумови демократії.
11. Соціокультурні передумови демократії.
12. Законодавча влада (призначення, структура і функції законодавчої влади).
13. Моделі організацій й роботи законодавчої влади в розвинених демократіях.
14. Законодавча влада в Україні.
15. Виконавча влада (порівняльна характеристика моделей виконавчої влади, організація виконавчої влади в Україні).
16. Судова влада (роль судової влади в державі; судова влада в демократичних країнах; судова система в Україні).
17. Розвиток поглядів на місцеве самоврядування.
18. Типологія самоврядних систем.
19. Правові засади місцевого самоврядування.
20. Становлення системи місцевого самоврядування в Україні.
21. Роль політичних партій у розвитку демократії.
22. Статус і функції політичних партій у політичній системі України.
23. Представництво інтересів через посередництво партій в Україні.
24. Організаційні засади партійної діяльності та їх вплив на демократію.
25. Виборчі системи.
26. Виборчий процес: чинники та критерії демократичності.
27. Громадянин і виборча компанія.
28. Сутність та суспільне значення засобів масової комунікації.
29. Політична відповідальність та функції засобів ЗМІ в демократичному суспільстві.
30. Форми власності та контроль за мас - медіа в умовах демократії.
31. Свобода інформації та цензура в Україні.

32. Вплив ЗМІ на політичні орієнтації.
33. Багатоманітність – невід’ємна власність демократії.
34. Феномен націоналізму. Український націоналізм.
35. Проблема сумісності націоналізму та демократії.
36. Яка роль ЗМІ в демократичному суспільстві?
37. Охарактеризуйте особливості Інтернету як засобу комунікації.
38. Чому такого великого значення свободі ЗМІ надають міжнародні правові документи?
39. Наскільки незалежними є ЗМІ в Україні?
40. Чи можна вважати націоналістом Т.Шевченка?
41. Принцип толерантності і його історичні форми.

IV. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента. Відвідування занять студентами є обов’язковими, допускаються пропуски занять з поважних причин (хвороба студента, сімейні обставини тощо).

Теми пропущених занять повинні бути відпрацьовані студентом самостійно і здані викладачу у вигляді індивідуальних завдань. Якщо студент має вагомні причини, які не дозволяють йому систематично відвідувати заняття, він може перейти на вільний графік з дозволу декана факультету.

Політика щодо академічної доброчесності. Підготовані студентом індивідуальні завдання (*проблемні завдання, реферати, творчі роботи, есе*) мають продемонструвати поглиблене вивчення джерел, змістовність і глибину розкриття теми, творчий підхід і самостійність мислення, оригінальність висновків. За потреби студент може отримати консультацію у викладача у позааудиторний час. Студенти мають дотримуватись етичних норм академічної доброчесності та не допускати обману й академічного плагіату. Під академічним плагіатом розуміється оприлюднення (частково або повністю) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження та/або відтворення опублікованих текстів інших авторів без відповідного посилання (цитування), подання робіт, які є не вашими особистими розробками, копіювання чужих ідей без відповідного цитування.

Політика щодо дедлайнів (крайній термін) та перескладання. Диференційований залік проводиться в терміни, визначені деканатом у 1-му семестрі. Студентам, що не з’явилися на диференційований залік з поважних причин дозволяється перескладання в інший термін, встановлений деканатом. Третя й остання спроба складання заліку відбувається за присутності комісії з трьох викладачів, яких визначає деканат, включаючи викладача, який викладав дисципліну.

Методи та засоби діагностики успішності навчання

Поточний контроль, завданням якого є перевірка студентами вивченого матеріалу, визначення ступеня його засвоєння, вироблення навчальних та дослідницьких навичок, формування вміння самостійної роботи з філософськими текстами та спроможності їх осмислення і інтерпретації; а також вироблення навичок письмової та усної самопрезентації.

Поточний контроль здійснюється за такими напрямками:

- ✓ контроль за систематичністю та активністю роботи на семінарських заняттях (усне та письмове опитування);

- ✓ контроль за виконанням завдань для самостійного опрацювання поза рамками аудиторних занять (індивідуальні співбесіди);
- ✓ контроль за рівнем засвоєння та творчого опрацювання у вигляді контрольних завдань;
- ✓ контроль за виконанням індивідуального навчально-дослідного завдання для самостійного опрацювання поза рамками аудиторних занять.

Модульний контроль здійснюється у формі написання контрольних робіт. На модульну контрольну роботу виносяться питання, розглянуті під час вивчення змістового модуля на лекціях, семінарах і самостійно.

V. Підсумковий контроль

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль (МАХ = 40 БАЛІВ)		Модульний контроль/залік (МАХ = 60 БАЛІВ)		Загальна кількість балів
Модуль 1		Модуль 2	Модуль 2	
Змістовий модуль 1	Змістовий МОДУЛЬ 2	ІНДЗ	МКР 1	МКР 2
16	18	6	30	30
100				

Максимальна кількість балів, яку може отримати студент за види навчальних робіт:

Семінарські заняття - (за роботу на одному занятті – 2 бали; у тому числі – відповідь на питання – 1-1,5 бали, доповнення – 0,5-1 бал) – 34 бали за семестр;
 модульна контрольна робота №1(письмово) – 30 балів;
 модульна контрольна робота №2(письмово) – 30 балів;
 індивідуальне навчально-дослідне завдання – 6 балів.

Критерії оцінювання:

Семінарських занять:

- змістовність, глибина висвітлення проблеми;
- логічна послідовність викладу матеріалу;
- підкріплення викладу конкретними прикладами;
- власна точка зору на проблему;
- засвоєння категоріального апарату;
- опрацювання джерел з теми заняття;
- вміння зробити висновки, узагальнення;
- активна участь в обговоренні та дискусіях.

Самостійної та індивідуальної роботи (проблемні завдання, реферати, творчі роботи, індивідуальні науково-дослідні завдання):

- поглиблене вивчення джерел,
- опрацювання категоріального апарату;
- актуальність та складність обраної проблеми;
- змістовність, глибина розкриття теми;
- опрацювання літератури: кількісні і якісні параметри;
- творчий підхід, самостійність мислення.

Повне й глибоке змістовне розкриття питань по темі оцінюється 4 балами; достатній рівень розкриття – 3 балами; часткове розкриття – 2 балами; поверхнєве й неповне розкриття – 1 балом; якщо зміст теми зовсім не розкрито – 0 балів.

Формою підсумкового семестрового контролю є залік, у випадку незадовільної підсумкової оцінки або за бажанням підвищити рейтинг студент може добрати бали, виконавши певний вид індивідуальних завдань (наприклад, перездати якусь тему, написавши підсумковий реферат, есе тощо). На залік виносяться основні питання, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отриманні знання і застосовувати їх під час розв'язання практичних задач.

VI. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка	
	для екзамену	для заліку
90 – 100	Відмінно	Зараховано
82 – 89	Дуже добре	
75 – 81	Добре	
67 -74	Задовільно	
60 – 66	Достатньо	
1 – 59	Незадовільно	Незараховано (з можливістю повторного складання)

12. Список джерел

1. Аристотель. Політика. – Київ, 2000.
2. Арон Р. Демократія й тоталітаризм /Пер. з фран. – Москва, 1993.
3. Базів В.А. Політичні партії в незалежній Україні: генеза і типологія. – Львів, 2006.
4. Берлін І. Чотири есе про свободу / Пер. з англ. — Київ, 1994.
5. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.С. Місцеве самоврядування. Муніципальне право – Київ, 2000.
6. Грошевий Ю.М., Марочкін І.Е. Органи судової влади в Україні. – Київ 1997.
7. Даль Р. О демократии / Пер. с англ. А.С. Богдановского; Под ред. О.А. Алякринского. — Москва, 2000.
8. Декларація прав національностей України / Відомості Верховної Ради України – 1999 № 38.

9. Доцький М. Новий проект Концепції судово-правової системи в Україні /Право України – 2001 №1.
10. Закон України про національні меншини в Україні / Голос України. – 1992. – 16 липня.
11. Засоби масової інформації і вибори. Додаткове видання. – Дюссельдорф, 2005.
12. Институты самоуправления. Историко – правовые исследования, Москва, 2001.
13. Каменская Г.В. Генезис идей демократии // Социс. — 1994. — № 4.
14. Колодій А.М., Олійник А.Ю. Державне будівництво і місцеве самоврядування – Київ, 2001.
15. Конституція України. – Київ, 1996.
16. Кречмер Г. Фракції. Партії в парламенті. – К, 2006.
17. Лісовий В., Проценко О. Націоналізм, нація та національна держава. – Київ, 2000.
18. Мас – медіа України. Довідник. – Київ, 2007.
19. Муніципальне право України – Київ, 2001.
20. Надаль С. Рыночная экономика и экономическая демократия /Мировая экономика и международные отношения. – 2000, №1.
21. Націоналізм: Антологія – Київ, 2000.
22. Основи демократії: Навч. посібник /Бессонова М., Бірюков В., Бондарук С.О. та ін. За ред. А.Колодій. – Київ: Ай-Бі, 2006.
23. Основи демократії. Права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін Навч. посіб. / О.В. Філонов, В.М. Субботін, В.В. Пашутін, І.Я. Тодоров. — К.: Знання, 2006.
24. Партии и партийные системы современной Европы.- Москва, 2006.
25. Почепцов Г. Теорія комунікації – Київ, 2006.
26. Рабинович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Київ. 2004.
27. Складові демократії / Пер. з нім.; За ред. Д. Геттінг, В.Д. Міхаелі. — Київ, 1993.
28. Сміт Дж. Роль законодавчої влади в ліберально-демократичних суспільствах– Харків, 2001.
29. Токвіль А. Про демократію в Америці – Київ, 1999.

Електронні ресурси

В розділі „Електронне навчання/Підручники та наукові статті” – освітнього порталу www.edportal.org.ua можна відкрити або завантажити такі тексти (у форматі pdf):

1. Бекешкіна І. Постреволюційні зміни суспільної свідомості й нові проблеми розбудови демократії та громадянського суспільства в Україні // Українське суспільство 1994 – 2005. Динаміка соціальних змін/ За ред. В.Ворони, М.Шульги. - К.: Інститут соціології НАН України, 2005. - С. 39–48.
2. Бжезінський З. Демократія перед лицем глобалізації (Виступ на колоквиумі Кастельгандольфо влітку 1998 р.) // Ї. - 2000. - N 19.
3. Білорус О.Г. та ін. Глобалізація і безпека розвитку. - К.: КНЕУ, 2001. - 735 с.
4. Брайан О’Коннел "Вплив неприбуткових організацій на громадянське суспільство".
5. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. - Львів: Вид-во "Літопис", 2000. - 315 с.
6. Григорчук М. Демократія та політична культура // Вісник УАДУ. - 2001. - N 2. - С. 224-229.
7. Зельницький А. Вимірювання індексу демократії як передумова управління процесом демократизації (Україна і посткомуністичні країни Центральної та Східної Європи 1994-2004 рр.) // Соціологія: теорія. Методи, маркетинг. - 2004. - N 2. - С. 156-169.
8. Капкан Ю. Політичний процес в Україні: особливості переходу до парламентської республіки // Віче. - 2005. - N 4. - С. 32-34.

9. Кармазіна М. Невідворотність демократії. Кращі місця вже заброньовані? // Віче. - 2003. - N 7. - С. 44-48.
10. Кароль Едвард Солтан "Громадянська компетентність, привабливість та зрілість".
11. Кенет Ньютон "Соціальний капітал та демократія".
12. Колодій А.Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. Монографія. - Львів: Видавництво "Червона Калина", 2002. - 276 с. (С. 66-68).
13. Майкл Уолцер "Ідея громадянського суспільства. Шлях до соціальної відбудови".
14. Меркель В., Круассан А. Формальні та неформальні інститути в дефектних демократіях // Полис. - 2002. - N 1. - С. 6-17; - N 2. - С. 8-16.
15. Михальченко Н. Українське об'єднання: трансформація, модернізація чи лімітпроф Європи? - К.: Інститут соціології НАНУ, 2001. - 440 с.
16. Ненсі Л. Розенблюм "Орієнтування серед плюралізму: демократія повсякденності (і де цьому навчитися)".
17. Нижник Н., Крупчан О. Проблеми управління крізь призму демократії і права // Віче. - 2001. - N12. - С. 148-151.
18. Паламарчук М.О. Самозахист демократії: політичні інститути та механізми // Стратегічна панорама. - N 4. - 2004.
19. Партії та громадсько-політичні рухи: світовий досвід і Україна: Конспект лекцій для навчальної дисципліни / Уклад. В.А. Ребкало, Л.В. Гонюкова. - К.: Вид-во НАДУ, 2004. - 88 с.
20. Пойченко А.І. Сутність і структура політичного процесу // Політологія: Підручник для вищих навчальних закладів / За заг. ред. канд.філос.наук Ю.І. Кулагіна, д-ра іст.наук, проф. В.І.Полуріза. - К.: Альтерпрес, 2002. - С. 265-283.
21. Політичний процес та політичні технології в посттоталітарних країнах // Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій: міждисциплінарний аналіз: Монографія / М.І. Панов, О.Г. Данильян, С.І. Максимов та ін.; За заг. ред. акад. АПрН України М.І. Панова, проф. О.Г.Данильяна. - Х.: Право, 2004. - С. 296-319.
22. Політологія. Кн. 1: Політика і суспільство. Кн. 2: Держава і політика / А. Колодій, Л. Климаська, Я.Космічна. - 2-е вид., перероб. та доп. - К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. - С. 79-89.
23. Політологія. Кн. перша: Політика і суспільство. Кн. друга: Держава і політика / А. Колодій, Л.Климаська, Я. Космічна. - 2-е вид., перероб. та доп. - К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003.
24. Політологія: Підруч. Для вищ. навч. закл. / За заг. ред. Ю.І.Кулагіна, В.І.Полуріза. - К.: Альтерпрес, 2002. - 612 с. (С. 398-413).
25. Проблеми парламентаризму та вдосконалення законотворчості в трансформаційний період // Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій: міждисциплінарний аналіз: Монографія / М.І. Панов, О.Г. Данильян, С.І. Максимов та ін.; За заг. ред. акад. АПрН України М.І. Панова, проф. О.Г. Данильяна. - Х.: Право, 2004. - С. 262-296.
26. Проблеми та перспективи української реформації: [Кол. моногр.] Г.В. Щокін, В.І. Куценко, М.В.Головатий та ін. [За заг. ред. М.Ф. Головатого, Г.В. Щокіна]. К.: МАУП, 2001. - 248 с.
27. Расселл Дальтон "Демократична система та її громадяни: моделі політичних змін".
28. Ребкало В., Шкляр Л. Політичні інститути у процесі реформування системи влади: Навч.-метод посіб. - К.: Міленіум, 2003. - 172 с.
29. Роберт Д. Патнем "Боулінг на самоті: занепад соціального капіталу Америки".
30. Сідні Верба "Культура, підрахунок та буття хорошим громадянином: альтернативні інтерпретації громадянської активності".

31. Сморгунов Л.В. Современная сравнительная политология. Учебник: "Российская политическая энциклопедия", 2002. - 472 с.
32. Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї / Ред.кол: І.Ф.Курас, М.І.Михальченко та ін. К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2003. - 396 с.
33. Третій сектор в Україні: проблеми становлення / М.Ф. Шевченко (кер.авт.кол.), В.А. Головенько, Ю.М.Галусян та ін. - К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2001. - С. 22-33.
34. Українське суспільство 1994 - 2005 динаміка соціальних змін.
35. Фукуяма Ф. Всесвітня ліберальна революція // Лібералізм: Антологія / Упоряд. О. Проценко, В.Лісовий. - К.: Смолоскип, 2002. - С. 1033-1043.
36. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. - М.: ООО Изд-во АСТ, 2003. - 605 с.
37. Цветков В.В., Горбатенко В.П. Демократія - Управління - Бюрократія: в контексті модернізації українського суспільства: Монографія. - К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. - 248 с. (С. 130-176). - www.edportal.org.ua
38. Шері Берман. "Громадянське суспільство та інституціоналізація". - www.edportal.org.ua